
Aspekti

Izlaganje na znanstvenom skupu
UDK 327.01(4) + 327.39(4)

Od blokovske konfrontacije do regionalne evropske nestabilnosti*

RADOVAN VUKADINOVIĆ

Fakultet političkih nauka u Zagrebu

Sažetak

Procesi radikalnih promjena u državama istočne Evrope dovode do napuštanja starih regionalnih (blokovskih i bipolarnih) vojnih, političkih i ekonomskih sustava integracije, otvarajući pitanja novih temelja i oblika evropske suradnje i sigurnosti. Suvremeno stanje evropskih odnosa obilježeno je asimetričnom međuzavisnošću i neravnotežom interesa koji otvaraju nove potencijalne izvore nestabilnosti. Problemi ekonomskog razvoja, eksplozivnost nacionalnih pitanja federalnih država Istoka, i druge krizne točke, zahtijevat će izgradnju novih mehanizama za rješavanje kriznih stanja u Evropi.

Brzo demontiranje socijalističkog modela u Istočnoj i Srednjoj Evropi te sadašnji procesi u istom pravcu u Sovjetskom Savezu sadrže niz elemenata znakovitih za sagledavanje kratkoročnih i dugoročnih posljedica tih promjena.

Kratkoročno gledano, sistem koji je većini tih zemalja bio nametnut kao nešto vanjsko i strano, nespojivo s njihovom tradicijom, kulturom i vjerom, prestaje postojati, a niču nove institucije prijelaznog tipa, koje trebaju voditi iz socijalističkoga u kapitalističko društvo. Istodobno, u tom procesu prerastanja nekadašnjih odnosa stvaraju se i uvjeti za brojne nove unutrašnje podjele i stanovite nacionalne ili čak međunarodne nestabilnosti.

Dugoročno, sve te mijene u Istočnom dijelu Evrope jasno najavljuju da će se i cjelokupan sustav evropske sigurnosti i suradnje realizirati u novim kategorijama, te da će i dokidanje konfrontacije između Istoka i Zapada u evropski prostor unijeti nove odnose.

1. Dva sustava regionalne sigurnosti

No, bez obzira na to da li se razmišlja o kraćim ili duljim etapama mogućnosti nastanka nove, jedinstvene Evrope, očito je da je taj proces promjena nemoguće

* Tekst referata podnesenog na konferenciji »Demokracija i sigurnost u Evropi« održanoj u Beču 20—24. studenoga 1990.

odvojiti od poslijeratnog razvoja Evrope i funkcioniranja sustava evropske sigurnosti.

Stvaranje dva suprotna vojno-politička, ekonomska i ideološka bloka nastalo je kao posljedica Jalte i crte razgraničenja kojom je raspolovljen evropski kontinent.¹ Uz klasične vojno-političke i ekonomske podjele, ideološka različitost nametnula se kao trajna kategorija, dostatno snažna da okupi dvije cjeline i da održi njihovu koheziju. Predvođene dvjema supersilama, dvije² koalicije su razgraničile i sva pitanja sigurnosti na evropskom tlu, ostavljajući tek marginalan prostor tzv. sivim zonama.

U poslijeratnoj Evropi nastala su dva sustava regionalne sigurnosti utemeljene na dubokim podjelama, strahu i međusobnom nepovjerenju. Zapad je branio ideje slobodnoga svijeta i pod američkim vodstvom okupile su se zemlje Zapadne Evrope, spremne da udruže svoja sredstva i da poslušno slijede američku politiku. Kombinirajući vojna, politička i ekonomsko-financijska sredstva, američka politika je relativno brzo izgradila sustav zapadnoevropskih veza utemeljen na prihvaćanju osnovnih odrednica koje su potvrđivale zapadno jedinstvo u konfrontaciji s Istokom.

Unatoč stanovitim kriznim fazama u razvoju zapadnog sustava sigurnosti, on se ipak pokazao dostatno elastičnim da reagira u svim situacijama i da istodobno prati promjene u odnosima Istoka i Zapada. Uz to je zapadni sustav imao i mogućnost ne samo da se prilagodava da se samostalno razvija, te je u krilu tijesno povezanih zapadnih zemalja nikao niz inicijativa ekonomskog i političkog značenja.

Time je bila pokazana snaga zapadnoevropskog djelovanja i mogućnost da sigurnosni sustav predvođen izvanevropskom silom, reagira na svoje unutrašnje zahtjeve, ali i na promjene koje su dolazile izvana.

Na drugoj strani, istočni model sigurnosti od prvih dana razvijao se kao nametnuta cjelina koja nikada nije imala dovoljno mogućnosti za samostalan razvoj i vlastitu inicijativu. U Staljinovo doba sustav istočnoevropske sigurnosti temeljio se primarno na fizičkom prisustvu Crvene armije u većini istočnoevropskih zemalja, a kasnije se unatoč formalnim promjenama, održavao na životu kao sustav koji djeluje izrazito vertikalno. Veze između Središta Moskve, koja je određivala politiku, i jedinica koje su tu politiku trebale provoditi nisu dopuštale nikakvu drukčiju vrstu odnosa.

Zbog toga istočni dio Evrope nikada nije razvio vlastiti model sigurnosti, koji bi bio povezan sa SSSR-om, ali bi omogućavao i zadovoljavanje vlastitih potreba. U situaciji kada su sva vojno-politička pitanja bila podređena interesima i vodstvu Sovjetskog Saveza, bilo je nemoguće zamisliti nastanak drukčijih oblika odnosa koji bi članicama istočnoevropske koalicije dali neka dodatna prava. Elite koje su bile na vlasti i koje su bile svjesne minimalne nacionalne podrške, bile su u svim fazama razvoja istočnoevropskog socijalizma upućene na Sovjetski Savez,

¹ Vidi opširnije: R. Vukadinović, *Hladni rat i Evropa*, Zagreb 1983, str. 105—172.

² O američkim i sovjetskim pozicijama u doba hladnog rata, te njihovim izvanjskim obvezama vidi: W. Lafeber, *America, Russia and Cold War, 1945—1984*, New York 1985, str. 29—49.

te je i to bio jedan od razloga isključivo vertikalnog povezivanja i prihvatanja politike iz središta.

Tek u fazi velikih promjena, koje je unio Mihail Sergejevič Gorbačov perestrojkom, glasnošću i demokracijom, ruši se model pune podređenosti, stvaraju se oblici užeg povezivanja tzv. progresivnih ili pak dogmatskih zemalja, da bi na kraju, u fazi kada je sovjetska politika odlučila prepustiti Istočnu Evropu vlastitim tokovima, čitav sistem istočnoevropskih odnosa bio jednostavno zbrisan.

Naoko moćan vojni i sigurnosni aparat, uz vodeću ulogu i snažan instrumentarij partijskog djelovanja, prestao je postojati, a od nekadašnjih socijalističkih zemalja Istočne Evrope nastale su »nove demokracije«, koje sada traže priključak sa zapadnim razvijenim dijelom Evrope.

Danas, kada se sustavi istočnih zemalja raspadaju, i kada Sovjetski Savez prolazi kroz niz teškoća, gotovo je nemoguće razmišljati o nekom većem poremećaju evropskih odnosa između Istoka i Zapada. Vrijeme velike vojno-političke, ekonomske i ideološke konfrontacije je završeno i u evropskim razmjerima nema prostora za sukob. NATO je zadržao svoju strukturu i možda će stanovitim smanjenjem snaga također pokazati da se uklapa u promjene. No, očito je da nekadašnjeg velikog suparnika — Varšavskog ugovora gotovo nema, te da se ubrzo može čak očekivati napuštanje te istočnoevropske organizacije.

Decidirano izjašnjavanje Istočne Evrope, pa i Sovjetskog Saveza, za slobodno tržište, pluralistički politički sustav, uz poštivanje ljudskih prava, stvara osnovu da se prvi put govori o mogućnosti nastanka jedinstvenog evropskog integracijskog poretka. Zapadni ekonomski i politički temelji prihvaćeni su na svim stranama, a ideologija marksizma-lenjinizma, koja je bila putokaz svim socijalističkim zemljama danas je definitivno izbačena iz političkog rječnika i prakse.

2. Ulazak u Evropu

Slobodan nacionalni razvoj zemalja nove demokracije, ujedinjenje Njemačke, velike promjene koje su u toku u Sovjetskom Savezu i početak dovršetka promjena na Balkanu, temelj su novog razmišljanja o jedinstvenoj Evropi, koja ulazi u novu fazu svog povijesnog razvoja. Konfrontacija nema više osnova niti svojih protagonista: Istok se u političkom, vojnom i ekonomskom smislu gotovo raspao, a ono što je nastalo na području Istočne i Srednje Evrope razmišlja samo o tome da se što prije i što potpunije uključi u općevropske procese, odnosno u Zapadnu Evropu.

Ulazak u Evropu osnovna je misao vodilja svih promjena koje su izvršene u Istočnoj i Srednjoj Evropi, i svaka nova politička garnitura najavljuje svoje brzo priključenje Evropi. To, istodobno, znači što brže odricanje od svega što je dosad priklopilo Evropi, kao i uvjerenje da će Evropa, sama po sebi, riješiti sve probleme s kojima se suočavaju nove demokracije. Parole o povezivanju s Evropom prisutne su od Baltika do Jadrana, one su dio političkih programa i državnih poteza, a sve to zbog vjerovanja da se jedino na toj osnovici može izgraditi pristojan život vlastitim narodima. Evropa je sinonim napretka za goleme mase koje žele

bolji život; elitnijim krugovima to je jamstvo slobode i demokracije, te se s pravom može tvrditi da je Evropa kao slika budućeg razvoja prihvaćena u svim društvenim slojevima i gotovo bez ikakvih rezervi.

Narodi Istočne i Srednje Evrope godinama su promatrali uspješan razvoj zapadnoevropskih zemalja, posebice u okviru Evropske ekonomske zajednice, i to je za sve njih bio model kojem treba težiti. Danas, kada više nema vanjskih stega, kada su uklonjene ideološke prepreke i kad se na temelju vlastitoga nacionalnog interesa procjenjuje mogućnost vođenja vanjske politike, Evropska zajednica je jedini i najviši cilj kojem se teži.

Bez obzira na to da li se taj put definira kao stvaranje novog evropskog doma ili pak kao ulazak u Evropu, jasna je riješenost Istoka da nadoknadi izgubljeno vrijeme i da se što prije uključi u bogatiji zapadni svijet.

Međutim, tu nastaju temeljni problemi koji će svakako utjecati na daljnji razvoj Evrope. Brze promjene na Istoku, raspad velikog svjetskog imperija i želja za ulaskom u Evropu ne mogu se odvijati lako i bez većih potresa. Naslage povijesti i tekući problemi nameću se već danas kao stanovite zapreke bržem razvoju novih demokracija, od kojih neke nose i sva obilježja nestabilnosti.

U proteklom razdoblju istočnoevropska stabilnost bila je nametnuta od velike sile, Sovjetskog Saveza, koji je svojim vojnim i ideološkim sredstvima zaveo red i poslušnost. Danas, kada se raspadaju gotovo sve veze i kada se potpuno osamostaljuju nove demokracije, nastaju novi odnosi u kojima su vidljive i opasne crte nestabilnosti, koje zasigurno imaju dugoročnije tendencije.

Ako bi htjela smiriti postojeće snage i omogućiti normalan prelazak iz nekada čvrsto ideologiziranog istočnog sistema u evropski, Evropa bi se morala založiti za realizaciju novih odnosa koji bi uzeli u obzir postojeće teškoće i moguće opasnosti koje dolaze s Istoka. Prihvaćajući jedinstvenu Evropu, budućnost koje nije tako daleka, trebalo bi brinuti o tome da se zahtjevi koji dolaze iz Istočne i Srednje Evrope kanaliziraju u željenom pravcu i da se istodobno, narodima koji su tako dugo čekali na svoj ulazak u Evropu, pruži makar orijentacijska vizija njihova budućeg mjesta.³

Imajući na umu dubinu promjena, neriješene odnose između pojedinih istočnoevropskih zemalja, kao i njihove unutrašnje probleme, nov evropski razvoj mora ponajprije brinuti o sigurnosti. Ona više neće biti postavljena u dva zatvorena regionalna sustava, niti će imati obilježja dvaju konfrontiranih alijansi koje se stalno sukobljuju na osnovu akcije i reakcije. U novim uvjetima neki imaginarni Istok ne može napasti Zapad, a Zapad nema razloga da to čini postojećem neosovjetističkom i podijeljenom Istoku. Kao posljedica toga proces demilitarizacije postat će općeprisutan na evropskom prostoru i zahvatit će članice blokova, kao i evropske neutralne i nesvrstane zemlje. To je uostalom sasvim u skladu s općom relativizacijom vrijednosti vojne sile i sve većim akcentiranjem ekonomske moći u procesu stvaranja nove Evrope.

³ O modelima nastajanja nove Evrope vidi: J. Galtung, *Europe in the Making*, New York 1989.

3. Traženje evropske stabilnosti

Kako bi se izbjegli stanoviti konflikti i krize u odnosima između država ili pak na unutrašnjem planu, trebalo bi osigurati mogućnost održavanja postojeće evropske stabilnosti. Jer, sva maštanja o novoj Evropi i ulasku u nju mogu se lako raspršiti pod naletima kriza. Dosadašnji blokovski odnosi na Istoku i na Zapadu, unatoč razlikama koje su među njima postojale, uspijevali su eliminirati veće krize (ne računajući one vezane uz demonstriranje nezadovoljstva na Istoku).

a) Evropska sigurnost

Zbog toga možemo razumjeti ona mišljenja koja smatraju da bi u sustavu novog evropskog *crisis-managementa* trebalo i dalje inzistirati na postojanju blokova. Očito je da bi njihova uloga u novoj Evropi bila drugačija i da bi blokovi zapravo trebali postati nosioci promjena, suradnje i postupne transformacije blokovskog sustava u općevropski sustav sigurnosti. Izvršavajući te zadatke, bez obzira na razlike između Varšavskog ugovora i NATO-a, oba bloka bi mogli biti nosioci stanovite geostrategijske stabilnosti kojom bi se osigurale mogućnosti za promicanje političkih i ekonomskih promjena, uz očuvanje teritorijalne stabilnosti, posebice u Istočnoj i Srednjoj Evropi. Obje supersile trebale bi zadržati svoju bipolarnu strukturu u okviru strategijskog balansa, uz smanjivanje prisutnosti na evropskom prostoru. U idealnom smislu taj novi sustav evropskih odnosa na polju sigurnosti eliminirao bi napetosti i konflikte i služio bi kao privremeni i prijelazni instrument za stvaranje općeg sustava sigurnosti.⁴

Dakako, taj prijedlog u velikoj mjeri ovisi o tempu i stupnju dezintegracije Varšavskog ugovora, jer, ukoliko ta alijansa počne gubiti svoje članove — a možda ubrzo prestane i postojati — tada se odmah otvara i prostor za stanovito destabiliziranje istočnog dijela Evrope.

b) Ekonomsko povezivanje

Uspjesi zabilježeni na Zapadu i gotovo potpuna paraliza Savjeta za uzajamnu ekonomsku pomoć na Istoku nova su realnost u evropskim okvirima. Veliki plan o stvaranju jedinstvene Evrope 1992. ne može više zaobići stanje na Istoku, niti je otvorena i jedinstvenu Evropu moguće graditi samo u izoliranoj ekonomski zatvorenoj zapadnoj cjelini.

Evropska zajednica riješila je da do 1992. godine ne pomišlja na proširenje svog članstva i da drži zatvorena vrata, čak i za one zemlje koje u cjelini ispunjavaju ekonomske i političke uvjete. Ovoga trenutka suočene s dubokim ekonomskim poremećajima, zemlje Istočne i Srednje Evrope koje su već učinile politički iskorak, i stupile na put demokratskog razvoja, i ne mogu upravo zbog ekonomskih razloga težiti bržem punopravnom ulasku u Evropsku zajednicu.

⁴ Zb. Brzezinski, »Toward a Common European Home«, *Problems of Communism*, Nov-Dec 1989. str. 4.

S druge pak strane, daljnje odlaganje ulaska u Evropu moglo bi izazvati ekonomske i političke posljedice u tim zemljama. Brojni problemi s kojima se danas suočavaju nove demokracije: galopirajuća inflacija, nezaposlenost, pad proizvodnje i opće osiromašenje, rezultat su prijelazne faze koja, međutim, ne može dugo trajati. Narodi u tom dijelu Evrope smatraju da su izvršili svoje manje ili više mirne revolucije, da su ispunili uvjete za prihvaćanje u evropsko članstvo, te očekuju da će im Zapad, a u prvom redu Evropska zajednica, pomoći u ostvarivanju tog cilja.

Zbog toga bi bilo opasno ostaviti istočnoevropske narode i zemlje po strani, ne vodeći računa o njihovim teškoćama i jedinoj šansi koju im može pružiti integrirana Evropa. EFTA je pokazala svoje razumijevanje za sadašnje procese u Istočnoj Evropi, ali je sasvim sigurno da će i u Delorsovim »krugovima« trebati naći prostor za stanovito približavanje Istoka Bruxellesu. Uz novu sigurnosnu strukturu gosodarski razvoj Istočne i Srednje Evrope mora biti temelj novoj Evropi, te je stoga nemoguće skupinu novih demokracija držati izvan postojećeg integracijskog procesa.

Specijalno povezivanje može biti izvedeno u obliku pridruživanja ili pak pružanju pomoći kako bi se pojedina zemlja približila tim mogućnostima. U svakom slučaju, to ostaje zadaća od koje Evropska zajednica ne može pobjeći ukoliko želi zadržati miran i stabilan razvoj na Istoku.

c) *Medusobna suradnja novih demokracija*

Slabljenje suradnje u postojećim institucijama na Istoku otvara i pitanje regionalnog povezivanja pojedinih zemalja Istočne i Srednje Evrope. Zemlje koje su bile navikle na vertikalni model djelovanja, sada traže horizontalne mogućnosti suradnje, bilo da je riječ o suradnji Alpe- Jadran, Pentagonali, Dunavskoj suradnji, Balkanskoj i sl. Sva ta traženja jasno pokazuju da se u potrazi za novim vanjskopoličkim mjestom svaka od zemalja Istoka nastoji što bolje uklopiti u evropske tokove. Povezivanje s Evropskom zajednicom i ulazak u Evropu krajnji su cilj, ali svaka od zemalja nastoji pronaći moguće oblike suradnje i u svom susjedstvu.

Taj proces, koji se razvija, vjerojatno će poprimiti nove razmjere daljnjim dezintegracijskim promjenama u Sovjetskom Savezu. Tada će se postojećim cjelinama u Srednjoj Evropi, Podunavlju i na Balkanu, vjerojatno pridružiti i neki novi instrumenti regionalne suradnje na Baltiku, u Ukrajini, Bjelorusiji, Moldovi pa i dalje.

Zbog iskustava iz doba socijalističkog razvoja, vjerojatno nitko neće nastojati ostvariti neke oblike suradnje koji su predlagani neposredno nakon II. svjetskog rata (poljsko-čehoslovačka federacija, balkanska federacija), ali je očito da će regionalna suradnja biti sve zanimljivija. Naime, ubrzo će se pokazati da je, zbog objektivnih razloga, put u Evropu dugotrajan i da ga nijedna od istočnih zemalja neće moći lako i jednostavno ostvariti. S druge strane, postojeće organizacije na Istoku teško bi bilo revitalizirati, osobito u vrijeme kada je SSSR zaokupljen svojom krizom. Stoga će regionalna suradnja u istočnoevropskim, ali i širim, evropskim okvirima imati sve veće značenje, kako na političkom tako i na ekonomskom

polju. Istodobno, regionalna suradnja može postati i značajan stabilizirajući činilac u Istočnoj i Srednjoj Evropi.

Evropska zajednica pak može u oblicima regionalne suradnje pronaći mogućnosti za pomaganje procesa u Istočnoj i Srednjoj Evropi držeći svoja vrata ipak zatvorenima. Pomaganje tehnološkog razvoja, organizacije, managementa, pa i stanovito ulaganje kapitala, može lakše teći u regionalnim okvirima, a to je uostalom i bila politika EEZ. Na taj način stvarat će se uvjeti za brže pripremanje istočnoevropskih zemalja za neku višu fazu povezivanja sa EZ u budućnosti.

4. *Opasnosti od nestabilnosti u zemljama Istočne Evrope*

Raspad tzv. istočnog sustava sam po sebi ne stvara uvjete za jednostrano uključivanje istočnog dijela Evrope u zapadni, niti je to put za prevladavanje svih postojećih podjela. Tom velikom cilju kojem teže sve zemlje »nove demokracije« ispriječili su se brojni gospodarski problemi i razlike, ali i neke socijalno-kulturne podjele vezane uz povijesne tijekove evropskog razvoja.

U sadašnjem odnosu između nove evropske sigurnosti i evropske integracije nema znaka jednakosti. Slabljenjem sovjetske moći otklonjena je nekadašnja, stvarna ili fiktivna, opasnost za Evropu, ali je još vrlo daleko mogućnost općevropske integracije. Međutim, nove koncepcije vanjskopolitičkog djelovanja zemalja istočne i srednje Evrope upravo bi htjele što prije izgraditi sustav evropske sigurnosti, koji bi omogućio da se i sve pogodnosti evropske integracije prenesu i na istočni dio evropskog kontinenta.

Pritom se ne uzimaju u obzir poslijeratna povijesna realnost i činjenica da je Zapadna Evropa, koja je uzor i daleki cilj svih novih rasprava, postigla svoj vrhunski gospodarski razvoj sama i da joj ni u novim uvjetima istočni dio Evrope nije potreban. Zapadna Evropa može, dakako, biti zainteresirana da iz humanitarnih razloga pomogne brži razvoj pojedinih istočnoevropskih zemalja, bojeći se istodobno utjecaja negativnog rasta, koji bi se u razdoblju otvorenih granica mogao osjetiti i na Zapadu. No, bilo bi pogrešno očekivati da će Zapadna Evropa tako tijesno povezivati koncepciju evropske sigurnosti s ekonomskom integracijom jer bi to praktički moralo značiti spremnost na ogromna izdvajanja za istočnoevropske zemlje i podizanje njihovih nerazvijenih i nerentabilnih gospodarstava.

Nove obrise evropske sigurnosti, koji će po svemu sudeći dobiti svoj oblik u nekom novom izdanju Konferencije o evropskoj sigurnosti i suradnji, a možda čak i stvaranju i mehanizama koji bi se bavili sigurnošću, bit će lakše ostvariti nego procese koji bi povezali i donekle socijalno-ekonomski ujedinili evropski prostor. Stoga integriranje ostaje žarka želja manje razvijenih evropskih zemalja na Istoku. Ono će teći polako i može se ostvariti tek u nekoj daljoj budućnosti.

To udaljšavanje cilja, kojem široke mase u zemljama Istočne i Srednje Evrope teže, izjednačavajući ga s boljim životom, može uzrokovati značajne poremećaje i nestabilnosti u tom dijelu evropskog kontinenta.

Drugi niz problema koji izazivaju istočnoevropske transformacije odnosi se na *neriješena etnička i nacionalna pitanja*. U današnjim uvjetima nijedna istočnoe-

evropska država nije riješila pitanje odnosa sa svojim socijalističkim susjedima.⁵ Istočna Evropa ponovno se počinje pojavljivati kao nestabilno područje ispunjeno ekonomskim teškoćama i krizama, nacionalizmima i antisemitizmom. Hoće li u takvim uvjetima, kada se već otvoreno postavljaju liste neriješenih nacionalnih pitanja i stasaju razni nacionalizmi, biti moguće voditi racionalnu politiku koja bi trebala istočnoevropske zemlje voditi u jedinstvenu Evropu?

U poslijeratnim uvjetima snaga Crvene armije i geografske karte zaertane na sastancima velikih sila bile su dovoljno jamstvo da se svi istočnoevropski nacionalizmi drže pod kontrolom. Prividna ideološko-politička jedinstvenost onemogućavala je izbijanje ekscesa, pa čak i postavljanje pitanja o prošlim granicama ili pak o položaju određenih manjina. Prvi proboj u tu sferu učinjen je 1956. godine i novim odnosima koji u lageru nastaju nakon zbivanja u Mađarskoj i Poljskoj. No, autoritet sovjetskog rukovodstva bio je ipak dostatan da osigura poštovanje jedinstvenog pristupa i da spriječi ozbiljnije pokretanje nekih pitanja.

Tek u fazi jačanja autonomije istočnoevropskih zemalja kao i Gorbačovljeve zaokupljenosti vlastitim pitanjima na dnevni red dolaze odnosi Rumunjske i Mađarske, Mađarske i Čehoslovačke, DR Njemačke i Poljske, Poljske i Sovjetskog Saveza, što istodobno u stanovitim situacijama povećava napetosti unutar sovjetskog sistema (Baltik, Ukrajina, Bjelorusija, Moldava).

Nije teško zamisliti da bi upravo uslijed nestanka velike sile, npr. povlačenja sovjetskih armija iz Istočne Evrope, taj neriješeni istočnoevropski kompleks neživljenih nacionalizama mogao buknući svom snagom, stvarajući probleme od Balkana do Baltika.

Veliko je pitanje hoće li novi režimi koji su nastali u istočnoevropskim zemljama imati snage da, uz rješavanje brojnih ekonomskih i političkih pitanja, pronađu odgovarajuće metode kojima bi u novim uvjetima, bez ideologije, a na bazi nacionalnog interesa, riješili pitanja svojih međusobnih odnosa.

5. Postoji li evropska međuzavisnost

Dinamična znanstveno-tehnološka revolucija, sazrijevanje novih političkih i društvenih traženja multipolarnosti, kao i sve veće ujednačavanje zahtjeva za kvalitetnijim življenjem, razbili su blokovske i ideološke podjele, učinili su da međuzavisnost sve više postaje osnovicom međunarodnih odnosa. U tom kontekstu evropska kretanja danas su najbolji primjer rastakanja nekadašnjeg bipolarnog sustava međunarodnih odnosa i svojim novim odrednicama mogu potvrditi tezu o nastajanju novih međuzavisnosti.

Te međuzavisnosti su i pozitivne i negativne, prolazne ili trajne, a možemo govoriti i o procesima koje tek treba kategorizirati ili definirati. Međutim, očividno je da je na evropskom prostoru na scenu stupio proces traženja zajedničkih interesa i ciljeva, koji unatoč razlikama koje dijele pojedine dijelove Evrope, ipak sve više dominira.

⁵ O tome vidi: K. Dawisha, *Eastern Europe, Gorbachev and Reform*, Cambridge 1988. str. 189—217.

Snažne transformacije u istočnom i u središnjem dijelu Evrope, koje su srušile nametnuti i dogmatski način mišljenja, traže mogućnost hvatanja koraka s razvijenom Zapadnom Evropom i nadoknađivanja svega onoga što je propušteno posljednjih četrdesetak godina. Taj proces promjena, koji će biti trajan i bolan, bit će popraćen kritičnim preispitivanjem prošlosti, i novim zahtjevima za sustizanje tehnološke revolucije i dostignuća ekonomskog napretka. Samim tim rast će i aspiracije svih istočnoevropskih i srednjoevropskih naroda, koji su zaostali u razvoju i koji su neka vrsta evropskih »zemalja u razvoju« te grozničavo traže svoj priključak u razvijeni svijet.

Međuzavisnost, iako asimetrična, neće moći ostaviti po strani niti gospodarski razvijenu Zapadnu Evropu. Od tržišta, sirovinske baze, jeftine radne snage, ali i mogućih kriza na Istoku, samo je mali korak do stabilne i bogate Zapadne Evrope. Toga je danas Zapadna Evropa svjesna, a osobito Bruxelles. Nestabilna i siromašna Istočna i Srednja Evropa, ako joj se ne pomogne da uđe u Evropu, mogla bi biti ne samo balast već i izvoriste trajnih evropskih kriza. Iako je ta međuzavisnost pretežno jednostrana, očito je da više nije moguće izolirati, zatvoriti i parcijalni razvoj Zapadne Evrope koji neće uzimati u obzir kretanja na, nekad političkom a danas samo geografskom, istoku i središnjem dijelu Evrope. Ta vrsta međuzavisnosti, koju neki nisu očekivali, pa čak niti željeli, nametnula se logikom vlastitog razvoja i postala je imperativ ukoliko se želi zadržati siguran i miran razvoj Evrope.

Asimetričan gospodarski razvoj, u kojem nerazvijene zemlje ovise o razvijanima, a razvijeni Zapad strahuje od kriza u nerazvijenom dijelu Evrope koje bi mogle dovesti do nestabilnosti koja bi se i u njih brzo osjetila, ima i društvenu, također asimetričnu, komponentu. U nekadanjim raspravama o konvergenciji sistema tvrdilo se da će stanovita transformiranja i na Istoku i na Zapadu dovesti do nekog novog, mješovitog modela. Međutim, danas je očito da u naletu prilaza zapadnim vrijednostima i dostignućima gotovo nitko na bivšem Istoku i ne pomišlja na realizaciju nekih svojih karakteristika u tom novom društvu. Iako je riječ o procesu koji je došao iznenada i za mnoge neočekivano, te je i taj ishiteni interes za sve što je zapadno primaran, ne treba isključiti vremensku dimenziju tog odnosa. Očito je da je razvijeniji Zapad u svakom pogledu atraktivniji i da dominiraju vrijednosti zapadnog modela življenja, te da su i Istočna i Srednja Evropa zasada spremne prihvatiti sve ili gotovo sve što dolazi iz njezina razvijenog dijela.

Asimetrična međuzavisnost koja se stvara na evropskom tlu može se promatrati na različite načine. Ona je dokaz da Istočna i Zapadna Evropa, unatoč nekadašnjim podjelama, imaju zajedničke crte, zatim da je pragmatizam današnjih generacija odbacio sve priče o velikim idejama i misijama koje treba obaviti i, na kraju, da je kategorija boljeg života postala glavna odrednica svih kretanja. To je i sukob međuzavisnosti kao nove kategorije evropskih odnosa i izvorišta novih ideja. Postavlja se i pitanje da li jačanje međuzavisnosti predstavlja element očuvanja mira?

U sadašnjim uvjetima, kada su na manje razvijenom dijelu Evrope zaokupljeni rješavanjem životnih pitanja, od kojih je najvažnije približavanje i ulazak u bogatu Evropu, jasno je da ta međuzavisnost, pod uvjetom da je Zapad ispravno ocijeni, može biti stabilizirajući činilac globalnog održavanja mira na evropskom prostoru.

Namjerno ovdje ispuštamo iz vida cjelovitu sliku međunarodnih odnosa, koja pokazuje da brojni problemi u zemljama u razvoju onemogućuju stvaranje neke međuzavisnosti i, s druge strane, da zapadni svijet, zaokupljen evropskim kretanjima, kao da nema vremena niti želje da se bavi tim pitanjima.

Štoviše, može se tvrditi da u odnosima između razvijenih i manje razvijenih zemalja u svijetu nema takve vrste asimetrične međuzavisnosti kao u Evropi, ili da je ona danas manja nego što je bila prijašnjih godina. Zbog dinamike promjena u Istočnoj Evropi i euforije kojom su one bile dočekane, problemi svjetskog razvoja i odnosa razvijenih i manje razvijenih stavljeni su, bar zasada, u drugi plan, čime je i smanjena mogućnost korištenja međuzavisnosti. U mnogim pristupima međunarodnim odnosima traži se danas osiguranje mira i sigurnosti između bivšeg Istoka i Zapada. Također se smatra da mogući lokalni sukobi u zemljama u razvoju ne mogu uzrokovati ozbiljnije krize koje bi destabilizirale svjetska kretanja jer više nema konfrontacije super sila niti njihovih blokova. Na taj način odvaja se razvijeni svijet od nerazvijenog i otvara se prostor za razmišljanja o miru bogatih i razvijenih i nestabilnostima i krizama koje po prirodi stvari pripadaju manje razvijenima. Kolike opasnosti mogu proizaći iz takvog razmišljanja i postavljanja problema ne treba isticati.

Promatrano takvom optikom, popuštanje zategnutosti između Istoka i Zapada stvara uvjete za izdvajanje evropskog segmenta odnosa iz svjetskog kompleksa, bar u pitanju nove sigurnosti i povezivanja u Evropi. Napuštanje starih veza i želja za novim povezivanjem, posebice istočnih zemalja sa Zapadom, u novom svjetlu postavlja pitanja o institucionaliziranim oblicima bivšeg, blokovskog djelovanja. Na ideološkom planu oni su na Istoku već pali, ekonomski praktički ne postoje, dok se na vojno-političkom planu još održava isključivo formalno postojanje Varšavskog ugovora.

No, raspad tzv. istočnog sustava sam po sebi ne stvara uvjete za jednostrano uključivanje istočnog dijela u zapadni, niti za prevladavanje svih podjela. Na tom putu stoje prvenstveno brojni gospodarski problemi i razlike, ali i neke socijalno-kulturne podjele nastale povijesnim razvojem. Zasada možda između sigurnosti i integracije na evropskom tlu ne postoji znak jednakosti jer se čini da je slabljenjem sovjetske moći otklonjena ona stvarana ili fiktivna opasnost Evropi, ali da je još vrlo daleko mogućnost zajedničkog integriranja na evropskom kontinentu.

Nove obrise sigurnosti, koji će po svemu sudeći dobiti svoj oblik u nekom novom izdanju Konferencije o evropskoj sigurnosti i suradnji i možda čak stvaranju mehanizama koji bi se bavili sigurnošću, bit će lakše ostvariti od procesa koji bi povezao i donekle ujednačio evropski prostor. Stoga integriranje ostaje žarka želja manje razvijenih evropskih zemalja, ali će tempo tog integriranja teći polako i može biti ostvaren u daljoj budućnosti.

To udaljavanje cilja kojim široke mase u zemljama Istočne i Srednje Evrope teže, izjednačavajući ga s boljim životom, može dovesti do značajnih poremećaja i velikih kriza i nestabilnosti u ovom dijelu Evrope.

Zemlje koje su se dugi niz godina udaljavale od moderne Evrope sada u uvjetima svoje prve nacionalne slobode, kada su i dobile naziv: »nove demokracije«, žele što prije sustići dostignuća Zapada i osjetiti blagodati koje nosi nova situacija.

Nesklad između tekovina novog demokratskog i slobodnog razvoja, na jednoj, i krutih ekonomskih realnosti, na drugoj strani, može se pokazati kao velika zapreka daljnjeg razvoja. Vrijedi to za sve zemlje bivšeg socijalizma od Baltika do Jadrana. Razočaranje koje će morati nastupiti i koje se već danas ogleda u prvim stečajima velikih poduzeća, inflaciji, nezaposlenosti i sve većem ekonomskom odvajanju pojedinih segmenata društva, može prouzročiti negativne tendencije, koje će destabilizirati demokratske tokove u Istočnoj i Srednjoj Evropi, i povećati međusobne napetosti. Uostalom, dostatno je napomenuti da nijedna istočnoevropska zemlja nema i normalne odnose sa svojim bivšim socijalističkim susjedima, niti riješena brojna pitanja, od teritorijalnih do nacionalno-etničkih. Stoga istočni dio Evrope može postati nestabilno područje, koje danas kada nema nekog izvanjskog arbitra, može vrlo lako eksplodirati.

Stoga i prvi znaci pojačanog istočnoevropskog nacionalizma i antisemitizma pokazuju mogući pravac razvoja takvih kretanja. Dok demokraciju i slobodan razvoj možemo smatrati pozitivnim dugoročnim odrednicama, koje će sigurno promijeniti evropsku povijest ali i sudbinu brojnih, dosad zapostavljenih, istočnoevropskih i srednjoevropskih naroda, negativna kretanja držimo kratkoročnim. Prevladavanje tog stanja, započinjanje mirnijih rasprava o otvorenim problemima i stvaranje uvjeta za postupno rješavanje kriznih odnosa, posebice onih gospodarskih, može voditi bržem mijenjanju te slike i ulasku istočnog dijela Evrope u tokove modernih evropskih kretanja.

Upravo u tim okvirima i pod pretpostavkama da kratkoročni problemi bolne mijene budu što brže savladani, možemo govoriti o novoj međuzavisnosti na evropskom tlu koja bi mogla voditi jačanju mira. No, ne bude li razumijevanja za kompleksnosti stanja i okolnosti koje imaju različite predznake, međuzavisnost u Evropi može biti krhka tvorevina koja neće moći garantirati mir i sigurnost evropskim narodima.

Zbog toga je i zajednički napor ka bržem rješavanju spornih pitanja, podizanju ekonomskog stupnja razvoja, kao i traženju spona koje bi povezale evropske zemlje i narode najsigurniji put kojim bi se mogla jačati međuzavisnost.

Međuzavisnost koja bi davala prednost bržim rješenjima, koja se ne temelje na evropskoj realnosti, bila bi lišena mogućnosti uspjeha i ubrzo bi pokazala da su otvoreni problemi veći od onoga što se uzima kao zajednički evropski nazivnik. Povijesne tokove posljednjih četrdesetak godina ne može se jednostavno prebrisati i sigurno je da će trebati uložiti mnogo truda i napora da se u Evropi izgradi zajedništvo na kojem bi mogli počivati novi odnosi. Zasad jednostrano traženje Istoka da ga Zapad primi i nagradi za revolucionarne promjene započete evropskim »proljećem naroda« nisu dostatna osnova evropske međuzavisnosti. To je, svakako, prvi korak koji stvara uvjete za novo, slobodno djelovanje i profiliranje vlastitih ideja i traženja, ali će trebati još pričekati da se stvore uvjeti za stvaranje čvršće međuzavisnosti koja bi u punom smislu povezala Istok i Zapad na evropskom tlu.

6. *Evropski crisis management i nove demokracije*

U svim prijašnjim političkim analizama mogućnost rješavanja kriza (crisis management) postavljala se u prvom redu u svezi s odnosima supersila, vojno-po-

litičkih blokova i vojne konfrontacije u Evropi.⁶ U današnjoj, novoj, političkoj situaciji svi ti elementi su gotovo sasvim izgubili značenje. Dijalog supersila uspješno se razvija, vojno-politički blokovi intenzivno pregovaraju, a vojnu konfrontaciju blokova u Evropi teško je zamisliti čak i piscima znanstvene fantastike.

Unatoč tome, crisis management se danas postavlja kao izrazito važan problem kojem se počinje s pozornošću pristupati na raznim stranama Evrope. Evropa koja nastaje sve je otvorenija i povezanija, i očito je da bi izbijanje veće krize moglo vrlo brzo u valovima eskalirati evropskim prostorom. Stoga je traženje djelotvornosti sistema crisis managementa primaran posao.

Suočene s brojnim ekonomskim, političkim i etničkim problemima, nove demokracije postaju svjesne opasnosti koje donosi suvremeni razvoj i nestanak stare, unificirane strukture. Demokracija koja se širi Istokom postavlja u novom svjetlu ne samo odnose među državama već rastvara i nekada jedinstvene državne tvorevine. Federacije su se prve našle na udaru, i zbivanja u Jugoslaviji, Sovjetskom Savezu i Češko-Slovačkoj pokazuju pravac tih novih aktivnosti.

Bez obzira da li se radi o međudržavnim odnosima ili pak o raspadu federacija, očito je da je Istok sa svojom željom za brzim ulaskom u Evropu unio i svoju pojačanu nestabilnost. Istodobno, brojni primjeri jasno potvrđuju da se na raznim stranama Istoka⁷ traže evropski instrumenti i institucije za rješavanje unutrašnjih kriza.

Baltičke republike odavno pozivaju međunarodnu javnost, pa i evropske institucije, da pomognu njihovo otepljenje od Sovjetskog Saveza. To isto traže i Moldavci i Gaguzi, u Slovačkoj jačaju glasovi koji se zalažu za evropsko rješenje, odnosno mogućnost izlaska Slovačke iz federacije. Posebno snažni zahtjevi za evropskim djelovanjem u pravcu rješavanja krize prisutni su u jugoslavenskoj federaciji.

Kriza koja već duže vrijeme potresa zemlju i stvaranje dvije različite cjeline — jednu u kojoj su na demokratskim slobodnim izborima pobijedile nacionalne snage u Hrvatskoj i Sloveniji, i drugu koja se još uvijek zadržava na starim temeljima vlasti, u istočnom dijelu zemlje — navodi mnoge da tvrde kako nema mogućnosti da se rješenje pronađe unutar Jugoslavije.

Hrvatsko vijeće evropskog pokreta iznijelo je javni zahtjev da se Evropa, pri tome se posebice misli na Evropsku zajednicu, angažira u traženju rješenja jugoslavenske krize, odnosno mogućnosti stvaranja nezavisnih država. Tu ideju za-

⁶ Priznati britanski autor David Robertson definiira *crisis management* kao dobru diplomaciju u kojoj se nastoji rješavati »nestabilne situacije uz izbjegavanje podizanja temperature«. Iako se ovo može činiti previše vezano za protekla blokovska vremena i neprimjereno sadašnjem evropskom razvoju, očito da je ideja o mirnom rješavanju kriza i diplomatskoj akciji i danas potrebna, a s obzirom na krize koje dolaze, bit će još potrebnije u nestabilnoj istočnoevropskoj budućnosti. D. Robertson, *A Dictionary of Modern Defence and Strategy*, London 1987.

⁷ Zanimljivo je da su s mogućnošću angažiranja izvanjskih snaga počeli relativno rano operirati u SSSR-u. Pišući o geopolitičkom raspadu SSSR-a i potrebi rješavanja kriznih stanja u svezi s tim tvrdilo se da je nemoguće ostvariti miran prelazak iz imperije u više cjeline bez vanjskog jamca. Sjedinjene Države su trebale ispuniti tu ulogu. K. Mjalo, P. Gončarov, »Vspyška v gorah«, *Novoe vremja*, 23. 2. 1990. str. 91.

govaraju i neki službeni predstavnici nove hrvatske vlasti koji tvrde kako je Jugoslavija nastala »voljom velikih sila i čuvana je kao država zbog održavanja status quo u polariziranoj Europi«. ⁸ Na osnovi te povijesne odgovornosti Evrope traži se ne samo jugoslavenski »mini Helsinki« već možda i Helsinki u Jugoslaviji. Neke vođe albanske opozicije s Kosova također javno plediraju da se Evropa založi za rješenje kosovske krize, jer je, po njima, nemoguće da Jugoslavija uđe u Evropu s balastom neriješenih problema. ⁹

Ako se jugoslavenska kriza nastavi, može se očekivati samo daljnje jačanje ovih glasova, koji bi mogli tražiti i prekidanje pružanja pomoći Jugoslaviji (što zahtijevaju neki slovenski službeni predstavnici) dok se pitanje jugoslavenske krize ne riješi.

Eskalacija slovačkog nacionalizma te raspad sovjetskog sustava sigurno će povećati broj zahtjeva koji su usmjereni u pravcu Evrope kao novog arbitra.

Iako nema čvrste definicije što se podrazumijeva pod Evropom, očito se misli na zapadnoevropske države, njihove demokratske institucije i snagu koju ta cjelina predstavlja, posebno iz perspektiva Istoka.

Mogućnosti i potrebe stvaranja nekog evropskog *crisis managementa* proizlazi tako iz: — otvorenosti današnjih evropskih granica i nastajanja nove jedinstvene Evrope;

- izrazite želje evropskog Istoka da postane sastavni dio Evrope;
- prihvaćanja osnovnih ekonomskih, političkih i civilizacijskih tekovina Zapada i spremnosti Istoka da se razvija na tim temeljima;
- opasnosti što ih krize na Istoku mogu izazvati u Evropi.

Mehanizam evropskog *crisis managementa* mogao bi se razvijati oko tri pravca evropskih aktivnosti: Vijeća Evrope (Council of Europa), Evropske zajednice (European Community) i Konferencije o evropskoj sigurnosti i suradnji (Conference on European Security and Cooperation).

1. Sve istočnoevropske zemlje, uključujući čak i Albaniju, izjavljuju da su spremne postati članice Vijeća Evrope. Mađarska će prva to i ostvariti, a za njom će slijediti i druge države. U svom dosadašnjem nastojanju da se približe Evropi sve zemlje Istoka na različite načine prihvatile su temeljne odrednice djelovanja Vijeća Evrope i njegove glavne postulate. Velika moralno-politička uloga koju vrši Vijeće Evrope i njegova zainteresiranost za Istok ¹⁰ mogli bi se u političkom smislu uzeti značajnim oblikom praćenja zbivanja u tom dijelu Evrope. Niz delegacija i pojedinaca s Istoka počeo je u Vijeću Evrope tražiti podršku i pomoć za svoja stajališta, te bi već sada trebalo razmišljati o mogućnostima da se ta aktivnost na stanovit način institucionalizira. Komisija, radna grupa ili neki drugi oblik sustavnog praćenja zbivanja na Istoku i interveniranja u kriznim stanjima

⁸ *Vjesnik*, 1. 11. 1990.

⁹ *Vjesnik*, 2. 10. 1990.

¹⁰ O aktivnostima Vijeća Evrope prema Istoku vidi: EUROPE; The Roads to democracy, The Council of Europe and the »architecture« of Europe, Strasbourg 1990.

mogli bi biti vrlo koristan instrument. Ne prelazeći okvire svojih kompetencija, Vijeće Evrope bi na taj način potvrdilo svoju riješenost da bude prisutno i na Istoku, što bi svakako utjecalo na ponašanje pojedinih istočnoevropskih zemalja.

2. Evropska zajednica je ekonomski i politički simbol uspješnog razvoja i sve bivše zemlje socijalizma teže toj cjelini. Očito je da ona ima i najveću ulogu u rješavanju nekih konkretnih ekonomskih pitanja i da o spremnosti EZ da pomogne ovise brojni projekti, pa i cjelokupan razvoj pojedinih istočnoevropskih zemalja.¹¹ Tu posebice treba dodati da su npr. Njemačka i Italija u izravnom dodiru s bivšim socijalističkim zemljama, da znatno bolje poznaju i prate te probleme, te da bi, u slučaju nekih većih potresa na Istoku, bile direktno izložene i negativnim utjecajima. Obje zemlje aktivne su u EZ u pružanju podrške i pomoći Istoku, a nova Njemačka sigurno će imati još veće mogućnosti profiliranja svoje nove politike prema Istoku.

Sve to navodi na mišljenje da bi u EZ posebice u okviru Evropske političke kooperacije (EPC), trebalo što prije utvrditi mogućnosti za evropski *crisis management*. EEZ ima dostatno ekonomske snage, veza i mogućnosti da aktivno djeluje na Istoku. EZ uživa ogroman autoritet i vidi sebe kao budući »evropski dom«. Stoga, ako bi uz ekonomsku snagu zemlje EZ htjele prihvatiti svoju povijesnu odgovornost za razvoj Evrope kao cjeline, moglo bi se mnogo lakše i jednostavnije razmišljati o čitavom sistemu *crisis managementa*.

Cjelina koja raspolaže tolikom ekonomskom snagom i političkim autoritetom ne bi imala problema da izgradi neke specifične mehanizme djelovanja i da svojim *crisis managementom* pomogne u eliminiranju ili rješavanju nadolazećih istočnoevropskih kriza.

3. Konferencija o evropskoj sigurnosti i suradnji s promjenama u Istočnoj i Srednjoj Evropi, ujedinjenjem Njemačke i novim pristupima razoružanju ulazi u novu fazu svog djelovanja. Prvi put se stvaraju mogućnosti da se u okviru KESS-a razmišlja o Evropi kao jedinstvenoj cjelini uz sudjelovanje dvije supersile: SAD i SSSR.¹² Ta nova situacija stvara i pogodne okvire za rješavanje, u širem smislu, pitanja evropske sigurnosti. Pregovori o konvencionalnim snagama u Evropi trebaju se proširiti na sve evropske zemlje, a u fazi dezintegracije istočnog bloka upravo KESS može biti pogodno tijelo za stvaranje novih temelja sistema općevropske sigurnosti.

Polazeći od Helsinškog dokumenta i nepromjenjivosti granica, u novim, turbulentnim, prilikama koje vladaju na Istoku trebalo bi se založiti za sklapanje

¹¹ O mogućnostima ekonomskog povezivanja EZ i SEV-a vidi: R. Vukadinović, V. Mileta, *Evropa iza ugla*, Zagreb 1990. The Future of Relations between EEC and Eastern Europe, Bruxelles 1990.

¹² Vjerojatno bi nazočnost dvije velike države u procesu KESS-a morala biti dodatna vrijednost za sve sudionike. Naime, u fazi raspada Varšavskog ugovora i održanja NATO-a sve do stvaranja cjelovitog sustava općevropske sigurnosti dvije velike sile imale bi važnu ulogu u Evropi. Ona se sada sastoji u vojno-političkom fizičkom prisustvu, ali je očito da se i u izmijenjenom sustavu sigurnosti neće moći zaobići dvije velike države.

novih ugovora o priznavanju granica, nenapadanju i vojnoj suradnji. Time bi se, uz davanje širih evropskih jamstva, pomoglo da se stabiliziraju prilike na Istoku.

U višoj fazi razvoja KESS-a i njegove početne institucionalizacije trebalo bi razmišljati o potrebi rješavanja kriznih stanja na evropskom tlu. Ta akcija bi mogla teći u dva pravca.

1. Imajući na umu postojeće i nadolazeće krize, KESS bi morao imati instituciju koja bi se posebice bavila pitanjima evropske sigurnosti. U novoj, jedinstvenoj i povezanoj Evropi ta institucija morala bi imati i stanovite instrumente za davanje dobrih usluga, medijaciju i arbitražu u konfliktima. Uz to moglo bi se predvidjeti da bi s vremenom, vjerojatno zbog sve učestalijih poziva na evropsko rješavanje kriza, trebalo stvoriti i specijalne mirovne multinacionalne snage koje bi se založile za održavanje mira na evropskom tlu.

Nestanak opasnosti od vojne konfrontacije u Evropi, prihvaćanje zajedničkih principa KESS-a, novi instrumenti mirnog rješavanja sporova, bili bi značajna pretpostavka *crisis managementa*. To bi istodobno spriječilo razvoj kriznih zbivanja u Evropi, a s druge strane, takav sustav bi omogućio da se postojeće evropske zemlje i one koje će tek nastati osjećaju sigurne na evropskom kontinentu. Samim tim otvoriće se i prostor za slobodno i samostalno djelovanje svih evropskih zemalja, koje više neće morati djelovati u blokovima da bi osigurale vlastitu sigurnost. KESS kao veliki jamac evropske sigurnosti u tom sustavu stvorit će mjesto i za blokovski vezane i za blokovski nevezane zemlje.

2. Zalažući se za suradnju na humanitarnom polju i suradnju u rješavanju ljudskih prava, KESS je učinio značajan korak i sasvim je sigurno da je zaslužan i za promjene na Istoku. Međutim, danas kada na površinu izbijaju brojne međunarodne i unutrašnje krize kojima je uzrok neriješeno etničko pitanje, KESS bi se morao posebice založiti za organizirani pristup tom problemu. Očito je da će nekadašnju evropsku konfrontaciju u strategijskom smislu zamijeniti brojni etnički sukobi i problemi koji čak i nisu »privilegija« samo Istoka. Zapadna Evropa ima svoju listu neriješenih pitanja, te bi stoga stvaranje tijela koje bi se sada u novim uvjetima upustilo u razmatranje, pa i rješavanje, problematike etnosa na evropskom tlu imalo veliko značenje. To bi, istodobno, moglo pomoći sprečavanju izbijanja konflikata, te bi na taj način jamčilo vrijednost evropskog *crisis managementa*.

Ne odvajajući aktivnosti Vijeća Evrope, Evropske zajednice i KESS-a možemo utvrditi da su sve one potrebne i da upravo snažnim zajedničkim naporom svih njih Evropa sutrašnjice može biti bolja i sigurnija.

Složeni procesi koji se odvijaju na Istoku, tradicije zemalja Istočne i Srednje Evrope, opasnosti od antidemokratskih nacionalizama,¹³ te raspad golemog imperija — Sovjetskog Saveza, dovoljni su argumenti za zajedničku evropsku akciju. Krahke demokracije koje su stupile na scenu niti u najboljim uvjetima ne mogu uspjeti same na području Istočne i Srednje Evrope, gdje liberalne institucije i

¹³ Zb. Brzezinski, »Post Communist Nationalism«, *Foreign Affairs*, Winter 1989. str. 1—25.

liberalni razvoj nemaju tradiciju. Demokracija je stoga tek najavljena mogućnost slobodnog razvoja kojem se teži, ali će put do njega biti težak i složen.

U jedinstvenoj Evropi, koja će biti ispunjena novom sigurnošću i suradnjom, potrebno je stvoriti takve mehanizme putem kojih će sve evropske zemlje moći doprinijeti rješavanju evropskih kriza. Najrazvijeniji i najbogatiji dio Evrope, dakako za to snosi svoju povijesnu odgovornost i o njegovim akcijama ovisit će stabilnost Evrope.

Radovan Vukadinović

FROM CONFRONTATION OF BLOCS TO REGIONAL EUROPEAN INSTABILITY

Summary

The processes of radical change in the countries of Eastern Europe result in the dissolving of old regional military, political, and economic systems of integration (in terms of blocs or of bipolarity) imposing the task of finding new foundations and forms of European co-operation and security. The present condition of European relations is marked by asymmetrical interdependence and an imbalance of interests which produce new potential sources of instability. The problems of economic development, the explosiveness of the national questions in the federal states of the East and at other locuses of crisis, all these will require new mechanisms for the solving of crisis in Europe.